УДК 37-043.5:316.6-043.86(045)

DEVELOPMENT OF ASSERTIVENESS OF A SPECIALIST IN THE CONDITIONS OF PARTNERSHIP PEDAGOGICS
РОЗВИТОК АСЕРТИВНОСТІ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСВА

Martyniuk V.V. / Мартинюк В. В.
Doctor of philosophy / Доктор філософії.
ORCID: 0000-0003-1386-9576
Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna,
Uman, Sadova, 28, 20300
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
Умань, Садова, 28, 20300

Анотація. У статті розглядається асертивність як професійно значуща характеристика особистості майбутнього фахівця, обґрунтовується необхідність її цілеспрямованого формування для покращення внутрішнього розкриття молодої людини як професіонала і її адаптації в професійному середовищі загалом.

Проведено аналіз наукових праць, в яких вчені досліджували розвиток асертивності в рамках розвитку соціальної адаптації особистості, проблеми ствердження особистості у соціумі, формування професійно значущих рис особистості. Зроблено акцент на важливості внутрішніх чинників професійної активності майбутнього фахівця. Самооцінка і рівень домагань визначатимуть його поведінку в складних, професійно-відповідальних ситуаціях соціальної взаємодії, впливатимуть на процес формування навичок асертивної поведінки.

Навички асертивної поведінки є елементом первинної профілактики професійних деформацій і протиставляються маніпуляції і деструктивним формам впливу. Відсутність необхідних життєвих навичок, стратегій поведінки, нездатність майбутніх фахівців впоратися з новими соціальними вимогами в майбутньому можуть спричинити розвиток відхилень у поведінці і привести до професійних деформацій. Високий рівень асертивної поведінки значно підвищує адаптаційні процеси майбутніх фахівців у професійному середовищі, сприяє їх соціалізації і задає вектор їхнього професійного успіху, самоактуалізації і самореалізації. Необхідним постає питання вивчення специфіки формування навичок асертивної поведінки у майбутніх фахівців, створення психолого-педагогічної програми занять з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей молоді.

Ключові слова: асертивність, професійно значуща якість, асертивна поведінка, педагогіка партнерства.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільних відносин ефективність функціонування окремої особистості пов'язана з низкою соціально значущих якостей, що визначають стратегію взаємодії суб'єктів. Однією з таких якостей, на думку сучасних дослідників у галузі психології, є асертивність. Асертивність як частина особистісного потенціалу виступає необхідною умовою для самореалізації і є провідним фактором професійного розвитку майбутніх фахівців. Вивчення проблеми асертивності в педагогіці та психології бере початок всередині сфери поведінкової терапії. Пізніше Дж. Вольпе, Р. Альберті, М. Еммонс і інші психологи біхевіорального напрямку заклали загальні основи розуміння феномену асертивності як впевненості в собі. При цьому асертивність визначалася як наслідок навчання, придбана реакція успіху на соціальний стимул.

Виклад основного матеріалу. В умовах реформування освіти в Україні актуалізується переосмислення концептуальних положень філософії освіти, наповнення сучасної парадигми новими прикладними сенсами. Серед базових положень слід зазначити необхідність переходу від авторитарної педагогіки – до педагогіки партнерства, яка має реалізовуватися на засадах толерантності, орієнтації особистості на свободу вибору та відповідальність, прийняття себе та безумовну повагу до іншого, конгруентність та асертивну поведінку. Вважаємо, що існує велика ймовірність гальмування процесів реформування в освіті за рахунок абсолютизації загальних теоретичних положень, без усвідомлення кожним суб'єктом освітньої взаємодії сутності завдань на шляху реалізації Концепції «Нова українська школа». Основною метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток і ефективна соціалізація особистості, що усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. Таким чином, особистість, захист її прав, створення умов для її щасливого, безпечного, гідного життя, умов, сприятливих для розвитку її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей – це пріорітети суспільства, передумова забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [5].

Асертивність (англ. *assertiveness*) – здатність людини відстоювати свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини. Це здатність оптимально реагувати на критику та вміння рішуче говорити собі та іншим «ні», якщо цього вимагають обставини. Асертивність дозволяє зробити свою поведінку гнучкою та дивергентною [7].

Існує ще таке визначення для терміна **асертивність** – це поведінка, що поєднує внутрішню силу та ввічливість у стосунку до оточуючих. Це здатність у ситуації зовнішнього тиску коректно відстоювати свої інтереси та свою лінію поведінки, спокійно казати «ні» тому, що вас не влаштовує та продовжувати в соціально прийнятній формі ефективно наполягати на своїх правах [6].

Саме у контексті ***педагогіки партнерства*** розглянемо необхідність виховання і розвитку здатності особистості до асертивної поведінки.

Асертивність особистості розкривається у відношенні до людей, до самого себе, у контексті особливостей взаємостосунків між людьми, вмінні контролювати та регулювати свою поведінку, доводити, грамотно аргументувати свою позицію, і проявляється у вмінні моделювати поведінку співрозмовника, домагатися реалізації комунікативної інтенції за допомогою вербальних і невербальних засобів та технологій, тобто продуктивно виходити із конфліктної ситуації. Тому, закономірно, що одним із векторів роботи, спрямованих на соціальну адаптацію дитини, має бути розвиток соціальних навичок, зокрема асертивності [2].

Здатність до асертивності передбачає здатність до рефлексії, емоційної стійкості, самостійності в прийнятті рішень і вчинків тощо. Завдяки розвитку навичок асертивної поведінки накопичується позитивний досвід долати життєві проблеми, приймати відповідальні рішення та здійснювати вмотивовані вчинки в реальних життєвих ситуаціях. У розвитку цілісної, стійкої до агресивних і маніпулятивних впливів особистості соціально-педагогічний аспект асертивності базується на взаємному визнанні прав. Якісна взаємодія педагога як носія асертивності та учня як суб'єкта освітнього процесу визначається роллю педагога, який сприяє виділенню ***асертивного потенціалу*** дитини [3]. Психологи виділяють найбільш важливі й прийнятні ***умови*** особистісно-орієнтованої виховної системи, які будуть орієнтовані на успішний розвиток асертивної поведінки учнів: створення середовища, яке стимулює асертивну поведінку; спрямованість освітньої діяльності на створення духовного й предметного простору, необхідного для саморозвитку, самореалізації й самовизначення. Педагогічне забезпечення стимулювання асертивності у процесі спілкування й взаємодії учнів реалізується у наступних ***напрямках***:

- формування таких особистісних взаємин і створення такого психологічного клімату, які сприяли б вільному прояву ініціативи;
- розвиток міжособистісних взаємин на основі адекватного взаєморозуміння і взаємоповаги;
- спрямованість освітнього процесу на особистісно-орієнтований підхід;
- вільний розвиток особистості, сприяння формуванню адекватного ставлення до себе, до миру, розвитку самосвідомості особистості, допомога в її самоствердженні;
- надання дитині можливості самостійного вибору із пропонованих варіантів, підстав для міркування. Можливість вибору – це вже підґрунтя не для нав'язаного, а для самостійного прийняття рішень [4].

Асертивність, як ***якість зрілої особистості***, характеризує здатність людини змінювати свою поведінку в спільній діяльності, спілкуванні і пізнанні в позитивному напрямку і виражається у відчутті внутрішньої сили, вмінні особистісного самовираження, емоційної стабільності, відповідальності за свою поведінку і за виконання прийнятих рішень, позитивному ставленні до себе і інших. Асертивність сприяє досягненню поставлених цілей, не завдаючи шкоди іншим; тісно пов'язана з емоційною компетентністю. Тільки усвідомлюючи свої емоції та вміючи ними керувати, людина може зберігати емоційний стиль, що і є неодмінною умовою асертивності. Довіра до себе вважається умовою існування

особистості як суверенного суб'єкта активності, здатного до самостійного вибору цілей та їх досягнення. Людина прагне відповідати не тільки собі, а й світу, тому довіра до себе існує в єдності з довірою до світу [3]. Таким чином, ***асертивна поведінка*** проявляється в умінні:

- вислухати співрозмовника і зрозуміти його почуття і потреби;
- оголосити про свої наміри і сприяти їх реалізації;
- сприймати критику і гідно, аргументовано на неї реагувати;
- відкидати судження співрозмовника, якщо вони неприйнятні, але, не переходячи на оцінку його особистості.

Підлітковий та юнацький вік сприяє формуванню асертивності в силу своєї сенситивності (є найсприятливішим для завершення формування як психофізичних, так і особистісних якостей). Асертивність як риса особистості допомагає молодій людині зайняти певну ціннісну позицію стосовно самої себе, інших і, виходячи з цієї позиції, досягти своїх цілей, – будувати життєву стратегію [1].

Отже, зміст поняття «асертивність» розкривається ***через такі особистісні риси***, як: конструктивність, цілеспрямованість, впевненість в собі, відповідальність, рішучість, самостійність, незалежність, самоефективність, суб'єктність, наполегливість, ініціативність, вимогливість, здатність до емпатії, рефлексії та ін. Слід зазначити, що асертивна поведінка розвивається на підставі самоаналізу, виражається у потребі у самопізнанні, здатності до самоспостереження, здатності до самообмірковування, аналізу своїх дій та вчинків, здатності контролювати себе, свої думки. Формування асертивності передбачає знання власних прав та обов'язків, адекватне оцінювання себе й оточуючих, розуміння власних цілей та намірів, спроможність приймати компромісні рішення. Асертивність розвивається саме в соціумі, у контакті з оточенням, іншими людьми. Таким чином, «асертивна поведінка» передбачає такий спосіб дій, при якому людина здатна активно і послідовно відстоювати свої інтереси, відкрито заявляти про свої плани і наміри, поважаючи при цьому інтереси партнерів по взаємодії. Асертивна поведінка детермінується особистісними рисами, вплив яких визначається системою мотивації і ціннісними орієнтаціями особистості.

Асертивність є необхідною умовою існування особистості як суб'єкта активності, здатного до самостійного вибору напрямку фахового розвитку, життєвих цілей. Здатність до асертивної поведінки особистості розвивається на підставі самоаналізу, виражається у: потребі в самопізнанні; аналізі цілей, що ставить перед собою людина; прагненні зайняти бажане місце; потребі в самоаналізі щодо власного вибору, який здійснюється на основі тих чи інших особистісних домагань; потребі в самооцінці того, як оцінюють її інші люди; здатності до самоспостереження, самопізнання власних якостей, вчинків, дій і можливих суб'єктивних труднощів на шляху їх здійснення; здатності до обмірковування, аналізу своїх дій та вчинків, правильного розуміння себе, своїх нахилів і здібностей, рис характеру; аналізі правильно розроблених реальних цілей, планів діяльності (при врахуванні думок інших людей); здатності контролювати себе, свої думки, вчинки, дії, усвідомлюючи, що від цього

залежить успіх у поведінці та діяльності (прислуховуватись до оцінки результатів власної діяльності іншими людьми), здатності будувати свої життєві цілі на основі власних особливостей, властивостей, можливостей; почутті власної гідності, поваги до себе, віри в себе.

Література

1. Дріга Т.Г. Асертивність як чинник оптимізації соціально-психологічної оптимізації адаптації студентської молоді / Т.Г. Дріга // Актуальні проблеми психології. Том 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 39. Збірник наукових праць / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Алчевськ : ЛАДО, 2013. С. 100-105.
2. Журавська Л.М. Соціально-психологічний тренінг: розвиток якостей особистості працівників сфери туризму : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / Журавська Л.М. К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. 312 с.
3. Козич І.В. Асертивна поведінка – як новоутворення процесу формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога вищої школи / І.В. Козич // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Педагогічні науки. 2014. С. 135-143
4. Кондратюк С.М. Впевненість у собі як один з аспектів життєвого успіху студентської молоді / С. М. Кондратюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2(1). С. 76-80
5. Марчук Л.М. Асертивність як комплексна інтегральна характеристика особистості / Л. М. Марчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Вип. 5. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/Vnadps/2012_5/12mlmiho.pdf.
6. Медведєва С.А. Асертивність майбутніх практичних психологів: досвід вивчення / С. А. Медведєва // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: міжвузівський зб. наук. пр. / ред. кол. : В.П. Бех, К.Ю. Богомаз, Л.Ф. Бурлачук та ін. ; голов. ред. О.Л. Скідін. Одеса : Астропринт, 2008. Вип. 39–40. С. 234-240.
7. Подоляк Н.М. Психологічні особливості асертивності / Н. М. Подоляк // Наука і освіта : Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. 2010. № 9. С. 108-111

Abstract. The article considers assertiveness as a professionally significant characteristic of a future specialist's personality, substantiates the need for its purposeful formation to improve the inner disclosure of a young person as a professional and his/her adaptation in the professional environment in general.

The author analyzes the scientific works in which scientists have studied the development of assertiveness in the framework of the development of social adaptation of the individual, the problems of assertion of the individual in society, the formation of professionally significant personality traits. Emphasis is placed on the importance of internal factors of professional activity of a future specialist. Self-esteem and the

level of claims will determine their behavior in complex, professionally responsible situations of social interaction, and will influence the process of forming assertive behavior skills.

Assertive behavior skills are an element of primary prevention of professional deformations and are opposed to manipulation and destructive forms of influence. The lack of necessary life skills, behavioral strategies, and the inability of future professionals to cope with new social requirements in the future can lead to the development of behavioral deviations and lead to professional deformities. A high level of assertive behavior significantly increases the adaptation processes of future specialists in the professional environment, promotes their socialization and sets the vector of their professional success, self-actualization and self-realization. It is necessary to study the specifics of the formation of assertive behavior skills in future specialists, to create a psychological and pedagogical program of classes taking into account the individual psychological characteristics of young people.

Keywords: assertiveness, professionally significant quality, assertive behavior, pedagogy of partnership.